

ЗДРАВКО М. ДЕЛЕТИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

ЗНАЧАЈ РЕГИОНАЛНИХ ЧАСОПИСА ЗА АФИРМАЦИЈУ ЗАВИЧАЈНЕ ТРАДИЦИЈЕ И КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

САЖЕТАК. Локални часописи погодан су медиј за презентацију и афирмацију завичајне историје, традиције и културне баштине. Они пружају могућност за афирмацију вредности које су значајне на локалном нивоу, а нису истражене и видљиве на државном нивоу – немају државни или међународни значај. Локални медији омогућавају презентацију стваралаштва и афирмацију недовољно доказаним ствараоцима, аматерима, као и почетне кораке младим ствараоцима у области књижевности. Проблеми у области финансирања, компетенција аутора, уређивања, рецензирања и научних домета објављених радова су реалност. Међутим, то су проблеми које треба решавати, а не због тога оспоравати значај и потребу постојања локалних часописа.

Рад је написан на основу личног ауторског и редакцијског искуства, анализе садржаја локалних часописа на северу Црне Горе, изучавања методологије научног рада и теоријског промишљања на задату тему.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: завичај; историја; традиција; културна баштина.

¹ zdravko.deletic@pr.ac.rs

Рад је примљен 29. маја 2020, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. јула 2020.

Термини локална историја, завичајна историја и регионална историја су синонимима, користе се за радове који се баве реконструкцијом, не увек и потпуним истраживањем, историје географски омеђеног региона у једној држави. Завичајној историји припада рад који је неко написао о свом ужем завичају, месту у којем је рођен или у којем дуго живи. Такође, завичајном фонду припадају радови који се библиографски пописују по пореклу аутора. Трећи критеријум за формирање завичајног фонда у локалној (народној) библиотеци је да том фонду припадају радови који се баве догађајима, личностима, институцијама, установама на територији која је означена појмом завичај (детаљније: Делетић, 2007; 2018).

Традиција (латински *traditio* – предавање, предаја), у свакодневици се испољава као обичај, навика, веровање, пример или поука из прошлости, која је корисна и опште прихваћена у свакодневици. Традиција је облик народног памћења и преношења искустава са старијих нараштаја на млађе. Њу чине усмена, писана и ликовна тумачења прошлости, која уз одговарајућу критику често прихватимо као изворе. То је облик културне баштине. Показује одређену постојаност, али и спремност за промену, прилагођавање новим потребама (корисницима).

Термин традиционално користи се као синоним за нешто што је у култури и свакодневици уобичајено, непромењено у односу на континуитет заједнице, често се користи као исказ етничке посебности и врлине, облик историјског памћења, идентитетска одлика.

Традицију чине остаци који су настали из жеље ствараоца да забележи догађај, да остави сведочанство, пружи објашњење, саопшти оцену; да исприча своју причу. Традиција у овом значењу може бити усмена (митови, легенде, епска поезија), *писана* (анали, хронике, летописи, биографије, мемоари), *публицистичка* (штампа, прогласи, књиге), *ликовна* (слике, скулптуре, спомен-обележја). Локална публицистика, књиге, часописи, родослови, споменице облици су у којима се испољава, усавршава, презентује и чува од заборава локална традиција, историјска и културна баштина.²

Културна баштина, тековине развоја које друштво наслеђује од претходних генерација, у службеним материјалима користи се и

² Више о усменој историји: Томпсон, П. (2012). *Глас прошлости: усмена историја*. Београд: Сlio; Тош, Џ. и Ланг, Ш. (2008). *У истраживању за историјом*. Београд: Сlio, стр. 347–376.

назив културно добро, део је традиције. Притом, културно наслеђе је избор из укупног наслеђа, то су добра за која је неки орган (институција) закључио да представља вредност вишег ранга на нивоу народа – државе, поједина добра и у међународним оквирима (на листи светске баштине). Традиција може бити значајна и на нивоу породице, племена, интересне групе, села или града, али не мора бити изузетак и вредност на нивоу државе. Културно добро мора имати специфичну вредност, симболичан и репрезентативан значај. У том смислу, културна баштина је значајан део општег идентитета.

Културну баштину (наслеђе, добра) чине уопште гледано две групе добара. Једно су материјални остаци: сакралне и световне грађевине, које се истичу стилским и уметничким особинама, разни споменици у јавном простору, уметничка дела (скулптуре, рељефи, мозаици, слике, фреске, иконе и сл.), етнографски материјал (намештај, одећа), традиционална оруђа и оружја. Већина материјалних добара су непокретна добра (грађевине, споменици, археолошка налазишта, остаци насеља), мада има и покретних: уметничка дела, музејски експонати, архивска грађа, старе и ретке књиге и слично. Другу групу материјалних добара чини нематеријално културно наслеђе: усмена традиција (језик, усмена књижевност), обреди, ритуали, обичаји и слични посебни облици друштвене (народне) праксе, разни занати, уметност (музика уз традиционалне инструменте и сл.).

Део локалне (регионалне) публицистике и традиције су разни часописи, које издају локалне институције културе или удружења грађана (невладине организације). У већини случајева такви часописи у заглављу носе ознаку да је то часопис „за науку, књижевност и друштвена питања“ и слично. Претензије су јасне, остварени домети су нешто друго; није реткост да се у локалном часопису нађе научни рад аутора са вишим референцама и научним дометима.

Локални часописи често имају прилоге ваљаних информативних садржаја из разних области живота и стваралаштва. Тематика је веома разноврсна. Аутори прилога су у мањем броју припадници академске научне заједнице, али и бројни аматери, локални публицисти и политичари. Веома је значајно да локални часопис пружа прилику младим и неафирмисаним ауторима да објаве своје радове. Многи касније познати књижевници и научници почели су каријеру објављујући прве радове у локалном часопису као ученици средње школе или наставници у локалним

школама. Већина тих аутора не би могли „ни да привире“ у научним часописима на нивоу републике или часопису научне институције, али у локалним околностима њихови прилози имају оправдање и читаоце.

Један пример: прегледом библиографије часописа *Токови* (Иванград–Беране) за период 1971–1977. установили смо: од 288 објављених библиографских јединица проблематику из историје и културе обрађује њих 14, при чему се још 29 прилога бави историјом Црне Горе, пар прилога и Србије; библиографије су предмет 13 јединица; остале друштвене и хуманистичке науке заступљене су са 39 јединица; објављено је 14 приказа књига и часописа и једна полемика. Часопис је био организатор научног скупа, са којег је у тематском броју објављено 28 прилога из ботанике. Више од половине (52%) јединица односи се на књижевност (43), поезију (66) и прозу (40) (Трифуновић, 2011, стр. 417–439).

Природно је да људи негују свест о локалној традицији и култури, то је свест о себи, свом племену и свом крају. То је један од облика и нивоа изградње и неговања групног (племенског или интересног) и личног идентитета. Идентитетска осећања имају већи значај за појединца него што се то у свакодневици примећује или показује. То је свест о трајању и вредностима, чије исказивање и одбрана добијају на значају у кризним ситуацијама различите врсте и интензитета. „Не дам на себе“ није само лични инат, то је одбрана достојанства. А „ко сам Ја“ грађанин може показати најлакше, често и једино у завичају, мало је појединаца који се стваралаштвом и радом у некој области уздигну толико да буду признати на вишем нивоу. Међутим, кад то постигну, они афирмишу и свој завичај; за појединца којем јавност признаје ауторитет (заслуге) пита се где се родио, где је провео детињство и младост, где се школовао, тек затим се набраја шта је вредно створио и оставио потомству и „народу“ као баштину.

Идентитет је битна одредница припадности заједници (племе, народ, држава), што не значи да заједница тиме постаје хомогена у разним социјалним аспектима, нарочито у равни олигархије која влада заједницом и остатка који служи и трпи. Може се рећи да је локална (често племенска) традиција општа појава. „Сва друштва поседују колективно памћење, складиште искустава из којег се црпе осећање идентитета и смера кретања“ (Тош и Ланг, 2008, стр. 22). Идентитет није дат сам по себи, свест о припадности племену, народу, социјалној групи израђује се на ономе што повезује. Идентитет припада пожељној историји. Колективни

идентитет заснива се на опште прихваћеним тумачењима садржаја прошлости, који су током времена били важни за заједницу и утицали на њено обликовање. У домену традиције важно је да такво тумачење буде прихваћено, не мора нужно бити и објективно.

Нарочито су родослови трагање за идентитетом и доказивање неисказаног. Тако се и завичајна историја, односно родослови, користе за образовање или чување (промоцију) идентитета употребом историје. Завичајна историја окупља припаднике око заједничког имена и традиције, занимљиво је сећање на корене од којих неко потиче, може послужити за испуњавање слободног времена и осмишљавање племенских прослава и скупова.

Регионалне тежње за налажењем идентитета посредовањем историјског сећања доводе до појаве историје која наглашава своје функције идентификације, која прича пожељну причу, главну пажњу посвећује ономе за шта претпоставља да је важно у завичајној прошлости. „Са указивањем на оно што је било утврђује се идентитет и гради самосвест, представља се и препоручује, а упоредо и заснивају и доказују права“ (Митровић, 1991, стр. 66).

У завичајној публицистици је приметно да се све жели учинити лепим и представити важним. Због тога је у завичајној историји приметна тенденција необјективног наглашавања значаја догађаја и личности, уз повремена јадиковања како званична – академска историографија локалним знаменитостима и заслужним личностима није дала место које им припада.

„У целини гледано завичајна историја је *реконструкција локалне прошлости*, историја живота и искуства типичних људи, у којој нема судбоносних одлука и догађаја, на коју се пројектују догађања на ширем плану. Зато овој врсти литературе не треба постављати сувише амбициозне стандарде, разуме се, осим стандарда истинитости садржаја и проверљивости чињеница и аргументација. Завичајна историја треба да прикаже начин живота и понашања људи и група, некад и истакнутих личности у типичним животним околностима, у целини гледано без везивања за рад највиших државних органа. Рад органа локалне управе и установа локалног значаја (школе, болнице, домови културе, библиотеке, спортски клубови, музичке или позоришне групе) захвална су тема завичајне историје.“ (Делетић, 2018, стр. 436)

Обрада локалне традиције, историјске и културне баштине у локалним публикацијама – часописима има своје специфично-

сти, методолошке и фактографске недостатке. Значајан проблем у вези са редовношћу излажења, стручности и доследности уређивања, као и стручних домета локалних часописа, налази се у томе ко је оснивач, ко (и како) финансира и има одлучујући утицај на часопис. Најчешће су оснивачи часописа локални центри за културу, локалне институције у области културе или невладине организације. У таквим околностима тешко је наћи довољан број стручних кадрова за уређивање часописа, обезбеђивање стручних рецензата и прилога са научним амбицијама. Свака средина има у научним и академским установама кадрове из завичая. Међутим, многи не показују спремност да без хонорара учествују у пројектима, с пуним правом; ако је све на тржишним основама онда и знање и рад стручњака има цену. На другој страни, локални часописи најчешће немају средстава за редовно штампање, а камоли за хонораре члановима редакције и ауторима научних радова. Чињеница да се за звања научницима бодује категорија часописа додатно демотивише ауторе на академском нивоу да „жртвују“ радове у ниже вреднованим часописима.

Кључни проблем за уређивање часописа, посредно и обезбеђивање научних чланака, јесте жеља локалне политике и оснивача који нема научну традицију и разумевање статуса науке да преко избора чланова редакције, нарочито уредника, држи под контролом и редакцију. Лако је установити да састави редакција локалних часописа одговарају локалној политици. Редакција састављена по политичком критеријуму сматра да и избор аутора треба да буде препознатљив, при чему и многи аутори не желе да дају рад редакцији која је политички профилисана. Ту решења старије нема, чаршија је свемоћна.

Ако неки часопис претендује да буде „часопис за научна питања“, може се очекивати да редакцију чине научни посленици, да већина објављених радова задовољава стручне и научне критеријуме. Међутим, увидом у неколико „локалних“ часописа може се утврдити да већина објављених прилога не може задовољити очекивани ниво научности. Често радови аутора, који имају академска звања и искуство, бивају мање иновативни и истраживачки оријентисани од њихових радова у академским часописима, те остају у домену стручних и пригодних излагања. Већина чланака у локалним часописима припада почетницима у стваралаштву, аматерима (дилетантима), који мисле да о нечему могу да напишу вредан прилог, често пензионисаним просветним радницима, официрима, политичарима који комбинују своја ви-

Ћења проблематике и материјал преузет из литературе, недовољно из изворне грађе. Поред недостатка ширих знања из струке, недостатка знања из научне методологије, код таквих аутора проблем је и недовољно познавање релевантне литературе, ослањање на мањи број прочитаних радова. Ентузијастички се често ослањају на недовољно значајну литературу, на литературу романтичарског и публицистичког карактера. Романтичарској и национално профилираној литератури приписују значај грађе која је у идеолошким околностима комунистичке власти била забрањена, а која садржи „значајне чињенице“ и скриване истине. Ваљаном критиком то је лако демантовати. Осим често проблематичног избора теме (обим и значај), тежње да дају значајне закључке, аутори лако залазе у компликована питања, радо се одлучују на изрицање судова у домену етничких садржаја и кад то није потребно или је потпуно ван контекста.

Чест недостатак радова везаних за традицију, историју и културну баштину у локалним часописима је ваљана оцена значаја проблема истраживања. Многи аутори прилога из локалне проблематике имају проблем да одреде колико је предмет рада од значаја за локалну или државну заједницу, да ли стварно треба да уђе у фонд публицистичког или научног рада, да ли има релативно трајну вредност. Наиме, писци завичајне историје често немају јасну представу општег и посебног, суштинског и појавног. Често праве „велику причу“ од догађаја или личности које ни у завичају нису стварно имале нарочит утицај, а аутор покушава да томе прида национални значај. Много је пристрасности и личних критеријума вредновања сазнајног – научног значаја одабраног садржаја. Аутори завичајне публицистике често појавне облике државне политике или делове историјских догађаја третирају као јединствене и значајне. Радо обрађују неки садржај као да је од општег значаја, да без тога нема ни националне или државне историје. То је у духу заљубљености у локалну традицију и прошлост, емотиван однос према завичају. Често „истраживачи“ локалне традиције и баштине непотребно у своје прилоге уносе тумачење опште познатих садржаја и опште тематике.

Проблем изворне заснованости и истраживачких домета прилога у локалним часописима чији аутори немају академско искуство је у томе што редакције не врше рецензирање текстова. Чак и за монографска издања може се евидентирати значајан број рецензена изван своје струке, нарочито у односу на конкретан предмет обраде (деталније: Делетић, 2007).

Оцена ваљаности и оправданости објављивања чланка у часопису у суштини је привилегија, не увек и одговорност главног уредника. Ако он мисли да је нешто ваљано, занимљиво или значајно у локалним границама, још ако познаје аутора и мисли да је „добар (и наш) човек“, рецензије нису потребне; примедбе стручњака на објављене прилоге нико не слуша. Истини за вољу, многи академски стручњаци сматрају неприкладним да се изјашњавају о таквим „радовима“, што оставља могућност да се дилетантизам одржава и умножава. Проблем је у томе што то читају и они без ваљаних знања, што се часописи читају изван завичаја. Тако се у оптицај пушта маса недовољно проверених и лоше обрађених чињеница, многа „измаштана“ тумачења, која после неког времена буду прихваћена, чак и цитирана.³ Тако је кад аутори и уредници немају научне, правне, па ни етичке одговорности за написано и објављено.

„Писци завичајне историје често су ангажовани, не обавезно у негативном значењу термина. Они то бивају самим односом према предмету којим се баве: они су добрим делом житељи времена о којем пишу, чак и кад нису радо се тако осећају; они припадају простору којим се баве; потомци су, наследници или сународници људи о којима пишу (пишу и о себи као учесницима). Из ових разлога тек део писаца завичајне историје успева да успостави дистанцу према завичају.“ (Делетић, 2018, стр. 438)

Легитимна је потреба аутора „да се докаже“, да испуни дуг према завичају, још више потреба локалне заједнице да њена традиција, историјска и културна баштина буде и на тај начин валоризована и представљена јавности. Разумљива је и пристрасност аутора и жеља да се „нешто своје“ учини значајним и познатим; тај аспект треба ценити при читању и вредновању конкретног текста у контексту касније употребе писане традиције.

Истраживање свакодневице има своје карактеристике. „Реч је о микроисторијским истраживањима, која се баве предметима малог пространства и чија репрезентативност најчешће остаје исто онако у мраку као и њихово уклапање у општедруштвени контекст. Друго, реч је о испитивањима која у први план стављају искуства, осећања и свест оних који су тада живели, дакле субјективне чиниоце, а мање наглашавају структуре, које се веома

³ Једна дилетантска „монографија“ о кнезу Николи Васојевићу својевремено је послужила као подлога за питање у ТВ квизу на југословенском нивоу (РТБ).

тешко могу искусити. И треће, то су већином студије које приповедајући и описујући хоће да изнађу како је стварно било у свету 'малих' људи" (Кока, 1994, стр. 121).

Писци завичајне историје као историчари свакодневице „својом склоношћу за микроисторијском ситнуријом, са својим неповерењем према структурама и процесима, а често и према професионалној историјској науци, са својом посебном љубављу – најчешће сиромашном појмовима – да са симпатијама сликају искуства, ако је могуће преко саопштених успомена" (Кока, 1994, стр. 172) откривају и осветљавају нише у националној историји, чиме помажу науци да у повољном тренутку лакше склопи целину или бар испуни што више њених празнина. Тако се кроз реконструкцију локалних догађаја, поступака и искустава, рада локалних установа ствара фонд знања употребљив за каснију обраду историје структура и процеса.

Локална публицистика, садржајем и начином интерпретације, често племенска и нахијска, може деловати као фактор раздвајања. Она инсистира на самобитности, често неоправданом значају – величини, што може изазвати необјективно самозадовољство, али и отпор – одбојност суседа и тиме послужити као разлог нетрпељивости и неслоге. Таква публицистика провоцира и друге да одговоре доказима о свом пореклу и величини, што у форми инспирације може деловати позитивно, али у форми ривалитета и негативно (Делетић, 2018, стр. 437, 439).

Историја као прича – традиција код обичних људи делује ефикасније од аналитичке историје, боље се разуме и лакше прима. Казивање о локалним знаменитостима обично се наставља на већ присутну традицију, она се даљом обрадом и употребом локалне грађе чини занимљивијом и убедљивијом. Све то повећава интересовање, активности и пажњу у смеру бављења завичајем. Локална проблематика се у већини излаже у форми популарног приповедања, лишеног сувопарног научног стила, термина и аргументација. Публицистика завичајног типа тако бива занимљивија предметом (садржајем) којим се бави и начином како се нуди.

Завичајна публицистика (књиге и часописи) пружа могућност да се традицији и културном наслеђу на нивоу завичаја, али и на нивоу државе посвети пажња, да се о томе пише, да се наслеђе документује, сачува од заборавља. С обзиром на чињеницу да наука и публицистика на нивоу државе нема могућности или не показује интерес да се бави значајним делом локално значајне тради-

ције и баштине, значајно је да се локална традиција и баштина у локалној публицистици и часописима може презентовати широј читалачкој публици, па и научној заједници у мери у којој је нека проблематика део истраживања. У време интернета и неограничене доступности информација путем електронских комуникација, локална периодика и публицистика тако бивају доступни значајном броју локалног становништва расељеног широм државе или у дијаспори.

Завичајна публицистика има специфичан однос према традицији. Она у суштини има за циљ да прикупи и обједини локалну усмену и писану традицију, значајним делом писана је на основу традиције, резултатом и начином излагања сама је традиција у новом облику и садржају. Традиција је прича о прошлом сачувана до садашњег, она је обновљена свест о прошлом, јер савременост традицији поново даје смисао и значење самим мишљењем о њој, некад и њеним допуњавањем.

Традиција се у свакодневици не открива, она се прима и даље преноси.⁴ У случају кад традицију усвајамо без проверавања она се прихвата у форми у којој је сачувана, кад вршимо проверавање и укључујемо садржаје традиције у нови систем значења ми вршимо њено прилагођавање. Већином је актуелна традиција током времена мењана; додавање традиције и њено чување је нужно, увек је везана за некога: појединца, племе, народ, државу. На локалном нивоу је традиција стално присутна, она постоји и делује као састојак појединачне, групне и колективне друштвене свести. Завичајна публицистика садржајем и дометима припада писаној традицији, тек ретки подухвати досегну ниво шире применљивих научних резултата (Делетић, 2018, стр. 440–441).

Традиција се разликује од науке по томе што она прича пожељну историју: бира садржаје и начин тумачења сагласно потреби.

⁴ „И личност и породица негују неки обим и изванредан садржај историјских представа. Некад их сматрају одређујућом основом своје националне, политичке или културне припадности, употребљавају их у самоваспитавању и васпитавању и појединац и породица, узимају за подлогу повременог ближег политичког опредељивања. Извориште су занимљивих тема, некад за привлачна ћаскања, некад – у временима узбурканих политичких страсти – за жестоке свађе, али се поводом и помоћу њих у сваком случају налазе подстреци развијању и размаху размишљања и емоција. Имају историјске представе и своје место у култури становања, понекад у избору покућства и намештаја или, уопште, чувању ствари (чак и оних свакодневне употребе) повезаних са значајним у прошлости, а много више у избору фотографија, слика, књига, амблема и сл.“ (Митровић, 1991, стр. 66–67).

„Локална историја која се заснива на ограниченој друштвеној структури обично је самозадовољна, представља оживљавање мита о заједници“ (Томпсон, 2012, стр. 35). Локална традиција видљива је у обичајима (обредима), фолклору и другим садржајима културе. То је народно предање, има већи опсег од усмене историје у смислу казивања старих људи и учесника догађаја, део је народног памћења.

Утицаји традиције су вишезначни и слојевити. Традиција је стално присутна на локалном нивоу, постоји и делује као састојак појединачне, групне и колективне друштвене свести. У свакодневици делује као вид тумачења прошлости довољан сам себи, често и значајном делу становништва (Делетић, 2013, стр. 185).

Традиција се може посматрати као облик „народног памћења“, који није у спору са историографијом. Однос историјске науке и традиције је слојевит. У методологији је потребно имати у виду садржај традиције (шта се преноси), средство помоћу којег се преноси (језик, медиј, установа – школа, црква, музеј), процес преношења (како се преноси) и начин употребе (чему служи). При томе треба имати у виду да се традиција у различитим временима мења, прилагођава новим околностима и потребама корисника, у новом облику одговара интересу доминантне (већинске) културе и друштвене свести. Историја традицију користи као специфичан извор, преиспитује, проверава њену историичност и објективност, потврђује оно за шта нађе друге изворе, исправља делове традиције за чију историичност не нађе потврду. Притом, другачији став науке није увек прихваћен, или бар није масовно прихваћен. Митови и легенде за које је наука доказала да су неистинити и даље опстају, нарочито они који су ослоњени на емоције или интересе (Делетић, 2013а). Завичајна историографија и публицистика према традицији има знатно блажи приступ. Романтичарска и националистичка историографија и публицистика имају посебну наклоност према традицији у погледу изворне основе и поузданости (прихватљивости).

Традиција је популарна зато што прича о пореклу и коренима, сведочи о трајању, на специфичан начин повезује прошлост и садашњост. Писци локалне историје (нарочито аматери и неисторичари) радо посежу за традицијом као обликом аргументације; сећања и народно памћење о појединцима и локалитетима често су доминантан изворни материјал у родословима и хроникама села. Бројни радови у локалним часописима о прошлости, исто-

ријској и културној баштини показују да је завичајна публицистика ближа свакодневном схватању традиције, ова врста писања уме да се поведе за емотивним и ненаучним разлозима у домену групних потреба и локалног колорита.

Традиција је прича која обнавља свест о прошлом, хоће да задовољи неку потребу, да пренесе поруку или искаже очекивања. Она на разумљив начин преноси поруке о континуитету и трајању, о прецима и делима вредним памћења и уважавања. Традиција се памти ради ње саме, независно од других тумачења или приказа истих садржаја, памти се јер постоји веровање да је знање о њој потребно, корисно. Савременост традицији употребом у тумачењу прошлости поново даје смисао и значење самим мишљењем о њој, некад и њеним допуњавањем, надградњом – чувањем од заборавља (Делетић, 2019).

Често су радови о локалној прошлости и баштини, чак и они чији су аутори академски образовани и афирмисани, ослоњени на локалну традицију или се баве њоме. Треба знати да традиција не одражава догађај, већ савремено или касније тумачење и реакцију људи на догађај. Традиција се памти, преноси и брани јер је њен носилац емотивно везан за садржај традиције, идентификује се, налази свој одраз у причи коју традиција нуди. Сећање на заједничка искуства у прошлости, која се памте, нека још увек делују, може да подстиче свест о заједништву, мада сећање на заједничку прошлост само по себи не води слагању у садашњости. Традиција спаја, али и раздваја, ако превише инсистира на посебности и ексклузивности у односу на „оно друго“. Некад традиција може деловати и субверзивно; пуно је запамћеног што може да буде повод за изазивање сукоба зарад актуелних потреба.

Нису све приче у локалној публицистици једнако прихваћене код становништва, зато што истичу појединачно, провоцирају упоређивање. У значајном делу традиције наглашено је осећање љубави према својем и ономе са чиме се она саглашава, изражена је нетолеранција, неретко и мржња према „туђем“, другом и различитом. Нарочит је проблем кад потреба да се своја традиција воли и поштује захтева да се нечија друга негира, мрзи или уништава, често парцијална традиција није толерантна према другости. Сувише наглашено осећање припадности и посебности, инсистирање на старевини и аутентичности (ексклузивности) може у оквиру заједнице дестабилизирати односе и комуникацију у савремености.

Традиција је у суштини конзервативна (потиче из прошлости), може да делује као сметња променама, нарочито у области друштвеног и културног, она припада неком другом, у много чему превазиђеном историјском окружењу и развојном контексту.⁵ Традиција као „глас прошлости“ некад тежи да буде пример у садашњици, са којом у много чему може бити у раскораку. Тумачење традиције је под утицајем накнадних доживљаја колектива и искуства ствараоца традиције, често настаје због последица и касније настале потребе инструментализације неког садржаја прошлости, а не због самог догађаја на који се односи. То одређује систем вредности и начин исказивања мишљења или памћења о прошлости (традиција садржи вредносни суд). Намера (потреба) утиче на садржај и начин осмишљавања.

Традиција није безлична, она је везана за некога: појединца, племе, народ, државу. Она се памти и преноси на нове нараштаје зато што има неки значај за колектив који памти (појединац памти традицију као члан колектива). Митови, легенде, обичаји могу да изгледају безлично, међутим, може се установити којем историјском контексту припадају (време и простор настанка). Група или субјект којем припада традиција исту чува, допуњава и преноси на наредну генерацију, при чему чува и сећање на њене корене. Завичајна публицистика и родослови су савремени начин неговања и стварања традиције.

Традицију карактерише поглед уназад, она се увек бави нечим из прошлости, већином с намером да докаже да је то вредно, некад и вредније од нечега у садашњици. Често „власници традиције“ инсистирају на њеној вредности, чак моралној обавези и опирају се промени. У народу је присутна носталгија, жал за прошлим временима, у тешким тренуцима јавља се мисао о животу бољем и плоднијем од садашњег. Некад традиција попуњава ту празнину, у њој се тражи подстицај. У временима кад напредак друштва, као ни лични и породични напредак, не одговара очекивањима, без обзира колико су она објективна, јавља се осећај губитка нечега доброг. Погледом уназад као да се бежи од неповољне збиље, тражи се утеха или оправдање за неостварена или изневерена очекивања и промашене пројекте. Зато се традиција по потреби демантује или освежава додавањем нових садржаја, неретко се и производе нови садржаји. Истинитост традиције се

⁵ „У модерним друштвима традиција може имати сентименталну привлачност; исход би могао да буде врло неповољан ако бисмо је користили као животни узор“ (Тош и Ланг, 2008, стр. 37).

подразумева, али се не траже докази истинитости. Традиција у новом дизајну задовољава нечије савремене потребе. У те сврхе традиција се обнавља, допуњава, прилагођава и измишља.⁶

Традиција као чувар успомена, сећања на претке и прегнућа вредна памћења важна је културна категорија, облик је културне баштине. Међутим, романтичарски поглед уназад, у далеку прошлост, може да замагли реалан поглед на стварност и могуће излазе. Носталгичан поглед у прошлост као да нуди прибежиште од сурове стварности, наивни могу да прихвате прошлост као алтернативу. Међутим, целокупна цивилизација настала је на сталним променама, стремљењу ка развоју и напретку. Прошлости се лепо сећати, али у њој се не може живети, чак ни тако „лоше“ како сада живимо.

Чување и преобликовање традиције често је под утицајем актуелних социјалних функција, често „чувари традиције“ традицију тумаче према социјалним, културним, политичким потребама своје савремености, читавају нове потребе и очекивања у одабране садржаје прошлости. Владајуће групе радо традицију прилагођавају и измишљају према потребама заснивања оправданости нових пројеката на неким ранијим колективним искуствима и примерима које народ уважава. У томе учествују и историчари. Историја која велича облик је употребе традиције за потребе модерних националних, у суштини политичких пројеката.

Традиција није неутрална, она често инсистира на посебности, што је могуће користити на начин да буде извором несугласица. Такви подухвати нарочито су присутни у области корпуса верских, националних и идентитетских питања. С обзиром на општи значај тих питања, манипулације традицијом имају посебну тежину. Догађаји који су у неким историјским околностима окончани, накнадним деловањем кроз традицију могу да одржавају атмосферу сукоба и буду извор нових нетрпељивости. Традиција о сукобима има и део о последицама, али верски и национални лидери паљењем велике ватре успевају да народе заслепе и убеде да то занемаре.

Историју и традицију употребљава како ко хоће. Они који се позивају на традицију често нису нарочито обзирни према истинитости и поштовању њене аутентичности. Манипулисањем

⁶ Више о манипулисању власти историјом и традицијом са циљем стварања идентитета: Kuljić, T. (2006). *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja.

традицијом прошлост се често претвара у мит. Производе се савремене легенде, које се затим употребљавају са циљем деловања на јавно мњење према пројектованом циљу, традиција се прилагођава савременим могућностима употребе.

Политичке олигархије радо користе, често и измишљају традицију (детаљније: Кулјић, 2006). Прошлост се користи као извориште и доказ националног идентитета. Често се с позивом на традицију траже права у садашњици. У прошлости се траже аргументи да се озаконе савремени пројекти, који у суштини не почивају на правима из прошлости (не могу се тиме одбранити), већ на савременим економским, политичким и војним моћима и односима снага унутар државе, у ближем окружењу и у ширим међународним односима. Традиција осмишљена посредовањем завичајне публицистике и локалних часописа као медија (научне часописе читају академски посленици) ефикасно се сервира недовољно обавештеном и историјски необразованом становништву.

-
- ЛИТЕРАТУРА Делетић, З. (2007). Завичајна историја као предмет истраживања. У: Д. К. Вукчевић (ур.), *Завичајна историја у Црној Гори* (61–90). Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности.
- Делетић, З. (2013). *Истраживање историје*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Делетић, З. (2013а). Традиција као историјски извор. У В. Милисављевић (ур.), *Наука и традиција: филозофске науке, зборник радова са научној скупи, књ. 7, шом 2/1* (17–33). Пале: Филозофски факултет.
- Делетић, З. (2018). *Методика и технологија наставе историје*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Делетић, З. (2019). *Занай историчара: методологија историописања*. Косовска Митровица – Краљево: Филозофски факултет: Историјски архив Краљево.
- Кока, Ј. (1994). *О историјској науци*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Томпсон, П. (2012). *Глас прошлости: усмена историја*. Београд: Слио.
- Трифунувић, Б. (2011). Библиографија часописа „Токови“ (1971–2010). *Токови*, 1–2, 417–516.
- Тош, Ц. и Ланг, Ш. (2008). *Упраћању за историјом*. Београд: Слио.
- Kuljić, T. (2006). *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Београд: Čigoja štampa.
- Mitrović, A. (1991). *Raspravljanje sa Klio: o istoriji, istorijskoj svijesti i historiografiji*. Sarajevo: Svjetlost.

ZDRAVKO M. DELETIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF REGIONAL MAGAZINES FOR AFFIRMATION
OF HOMELAND TRADITIONS AND CULTURAL HERITAGE

Local magazines are a suitable medium for presenting and affirming native history, traditions, and cultural heritage. They provide an opportunity for affirmation of values that are significant at the local level but not researched and visible at the national level—they have no national or international significance. Local media allow the presentation of creativity and affirmation of under-proven creators, amateurs, as well as initial steps for young creators in the field of literature. Problems in the field of funding, author competence, editing, peer review, and scientific reach of published works are a reality. However, these are problems that need to be addressed, not to challenge the importance and necessity of having local magazines.

The paper was written on the basis of personal author and editorial experience, analysis of the content of local journals in the north of Montenegro, study of the methodology of scientific work, and theoretical reflection on the given topic.

KEYWORDS: homeland; history; tradition; cultural heritage.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).